ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 1, Mart 2014, s. 501-524

Filiz TUTAR[1]
Cemile ALPASLAN[2]
Erdinç TUTAR[3]
Ahmet TURGUT[4]

TÜRKİYE'DE YEREL KALKINMANIN YENİ AKTÖRÜ ÜÇÜNCÜ SEKTÖR: KOOPERATİFLER

Özet

Sosyal bir oluşum olan kooperatifler, kişisel değil toplumsal kuruluşlardır. Kooperatifler, birlikten kuvvet doğar sözünü de tam anlamıyla karşılar. Ekonomik işletme ve kendine yeten örgütler olarak kooperatifler, ortaklarının ve bulunduğu yerin yerel halkının sosyo-ekonomik durumlarının iyileşmesinde önemli bir rol oynarlar.

Son yıllarda Türkiye'de ticari hareketliliğini kaybeden, göç nedeniyle nüfusu azalan küçük şehir ve kasabalara bir de işsizlik sorunu eklenince, hem göç hem de işsizlik için çareler aranmaya başlanmıştır. Günümüzde yatırımcıların da yatırım kolaylıkları verilen cazip bölgeleri tercih etmeleriyle, kooperatif işletmeler önem kazanmaya başlamıştır. Özel sektörün hizmet götüremediği alanlarda ve yörelerde kooperatiflere ihtiyaç vardır sözüyle yola çıktığımız bu çalışmada amaç; yerel kalkınmanın merkezine kooperatifleri yerleştirmektir. Bu bağlamda yerel kalkınma açısından kooperatiflerin SWOT analizi ile kooperatiflerin rolü belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelime: Yerel Kalkınma, Kooperatifler, Swot, Türkiye

THE THIRD SECTOR WHICH IS THE NEW ACTOR FOE LOCAL DEVELOPMENT IN TURKEY: COOPERATIVES

Abstract

Cooperatives are not private but social foundations. Cooperatives involve the meaning that power rises from coming together. Cooperatives as self-sufficient economic corporations play a crucial role to get better the socio-economic status of their share-holders and local people.

[1] Yrd.Doç. Dr., Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, flztutar@hotmail.com
[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, cemilealpaslan@hotmail.com
[3] Prof. Dr., Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, tutar80@hotmail.com
[4] Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, turgutreis61@hotmail.com

In recent years, the small city and towns, whose commercial activities and population decreased due to migration, have also began to face with unemployment problem. Therefore, solutions are seeked for all these problems. Nowadays, since investors prefer to invest the regions that have invesment easement, cooperative corporations are going to become important. This study argues that cooperatives have to be in the areas that private sector doesn't opperate, and thus places cooperatives into the centre of regional/local development.. In this context, the cooperatives' role is examined by the SWOT analyze.

Key Words: Local/Regional Development, Cooperatives, SWOT, Turkey.

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyamızda son yıllarda sık sık yaşanan ekonomik krizlerin giderek artması, yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve kırdan kente göç gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu sorunların çözümü için özellikle gelişmiş ülkeler kooperatifçiliği önemsemişler ve ekonomik daralmadan bir çıkış aracı olarak görmüşlerdir.

Kooperatif kavramı her ne kadar yabancı bir sözcük olsa da, aslında Anadolu'da ilk olarak filizlenmiş "ahilik", "lonca" ve imece gibi yardımlaşma kavramlarından farklı bir şey değildir. Bu bağlamda kooperatif kuruluşlar ülkemiz için yeni bir oluşum değildir.

Türkiye'nin doğusu ve batısı arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak hükümetlerin temel hedefidir. Kamunun ulaşamadığı bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayan araçlardan biri olan kooperatifler, kuruldukları bölgelerde temelinde dayanışma olan yoksulluk ve işsizlik gibi ekonomik problemlerden bir çıkış noktası olmuştur.

2. YEREL EKONOMİK KALKINMANIN ARAÇLARI

Kalkınma kavramı bugün, sadece istihdam, faktör verimliliği, etkin kaynak kullanımı gibi teknik etkinlik bakımından değil, teknolojik yenilik, katılımcılık, demokratikleşme, çevre, kentsel yaşam koşullarının iyileştirilmesi, yönetişim, örgütsel yenilik bakımlarında da tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir (Sakınç, 2013:26). Kalkınmanın yerel düzeyde mevcut sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesinde bir politika amacı olarak benimsenmesiyle refah kazançlarının yönetim alanları arasında daha adil dağıtılması amaçlanmaktadır (Sakınç, 2013:26).

Yerel kalkınma, yerel düzeyde ekonomik faaliyetlerin, kalkınmanın tüm unsurlarını (ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda) kapsayacak şekilde geliştirilmesi ve güçlendirilmesidir. Dünya Bankası'na göre yerel ekonomik kalkınma; yerel ekonomiyi geliştirmek için yerel yönetimlerin ve özel sektörün birlikte çalışmasına fırsat veren ve yerelin rekabet gücünü arttıran dolayısıyla da bölgeyi kapsayıcı sürdürülebilir bir büyümenin teşvik edilmesi olarak tanımlamıştır (WB, 2011).

Yerel ekonomik kalkınma politikalarının amaçları, kentsel ve bölgesel düzeyde ekonominin güçlendirilmesi; yeni iş alanlarının yaratılması; işsizliğin ve yoksulluğun azaltılması; yerel politikaların oluşumunda demokratik ve özerk kurumların ve örgütlerin etkinleştirilmesi olarak sayılabilir. Bir başka deyişle, yerel kalkınma yerel toplumun yaşam kalitesinin sürdürülebilir şekilde yükseltilmesi olarak algılanabilir (Sakınç, 2013:26).

Yerel ekonomik kalkınmanın araçları ise, öncelikle yerel yatırımcılar başta olmak üzere, yerel yönetimler, bölgesel planlama, girişimciliğin artması için çeşitli teşvikler, kamusal yatırımlar, organize sanayi bölgelerinin kurulması, bölgesel kalkınma ajansları, teknoparklar, sivil toplum kuruluşları, serbest bölgeler ve çalışmamızın ana eksenini oluşturan kooperatifler şeklinde sıralayabiliriz.

Bölgesel Planlama: Bölge planları, stratejik bir yaklaşımla ve katılımcı yöntemlerle hazırlanmıştır. Böylece ajanslar bölge planlama konusunda ilk adımlarını atmıştır. Ajansların bu girişimleriyle Türkiye'nin ilk kez 26 Düzey 2 Bölgesinin tamamında bölge planları hazırlanmıştır (Şimşek,A., 2013:19).

Bölgesel plânlamanın amacı, geri kalmış bölgenin sorunlarını azaltmak olabileceği gibi, hızlı sanayileşen yörelerin sorunlarının giderilmesi, göçler yoluyla aşırı nüfuslanan bölgelerde yoğunlaşmanın önlenmesi, zengin yer altı kaynaklarının harekete geçirilmesi veya doğal dengelerin sürdürülebilmesi de olabilir. (Özgür, 2010:11).

Girişimciliğin Artması İçin Çeşitli Teşviklerin Verilmesi: Üretim faktörlerinden biri olan girişimcilik, diğer üretim faktörlerini bir araya getiren önemli bir aktördür. Bir başka deyişle girişimcilik, yerelin yerelden kalkınmasına etki eden en önemli unsurdur. Girişim ile kalkınma arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Bunun nedeni bir bölgenin gelişebilmesi için aynı zaman da o bölgenin ekonomik olarak da gelişmesi anlamına geldiğinden yapılan yatırımların önemi büyüktür. Çoğunluğu girişimciler tarafından yapılan bu yatırımlar bölge halkına istihdam açısından olumlu etkiler göstermekle birlikte, üretim gücünün ve rekabet olanaklarının artmasına da olanak sağlamaktadır. Ayrıca hükümetin vergi gelirini arttırmakla birlikte devletinde hizmetlerinin artmasına da olanak sağlamaktadır (Çokgezen, 2012:17).

Mali ve Vergisel Teşvikler: Ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşmada özel sektörün katkısını sağlamak, müteşebbislerin yatırım, ihracat ve benzeri ekonomik faaliyetlerde bulunma arzularını güçlendirmek amaçlarıyla devletin kullandığı araçlara teşvik denilmektedir. Vergi teşvik politikaları teşvik politikalarının önemli bir bileşeni olup, sıkça başvurulan bir tedbirdir. Devlet kamusal harcamaların finansmanını sağlamak üzere hukuki cebirle karşılıksız olarak elde ettiği vergi gelirlerini belirli usul ve şekillerde almaktan vazgeçerek yatırım hacminin artırılması, yatırım bileşenin sermaye lehine değiştirilmesi, istihdam sorunlarının çözümü, döviz gelirlerinin artırılması ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi maksadıyla yatırımların karlılığını artırmayı, işletmelerin finansman imkanlarını ve risk alma eğilimini etkileyerek özel sektör yatırımlarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. (Dürüs, 2005:3).

Kamusal Yatırımların Gerçekleşmesi: Kamusal yatırımlar bir ülkenin kalkınabilmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlarını gidermesi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Ülkeler nispi olarak geri kalmış bölgeye, o bölgeden elde ettiği kamu gelirlerinden daha fazla bir harcama yaparak, ilave bir satın alma gücü nedeniyle bir canlanma başlayacak, diğer tarafından yapılan kamu yatırımlarıyla bölgenin üretim kapasitesi arttırılacak ya da eksik olan altyapısı tamamlanarak belge daha cazip hale getirecektir (Ildırar, 2004:26).

Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri: OSB'lerin kurulduğu yörelerde gelişmiş olan sanayi sektörleri veya bu sektörlerde üretim yapan büyük tesisler yer almaktadır. Bu şehir ve yöreler belirli sanayi ürünlerinin pazarlanmasında önemli merkezlerdir. Dolayısıyla kurulan OSB'lerde de ağırlık, bu sektörlere girdi verebilecek malzemeleri üreten yan sanayilere kayar. Ayrıca OSB'lerin kurulduğu yörelerde merkezi pazarlara ulaşım ve optimal nakliye olanakları,

limana ulaşım imkanları, dolayısıyla girdilerin ekonomik olarak tedariki ve ürünlerin büyük pazarlara rahatça ulaşabilmesi önem taşımaktadır. Böylece ya büyük sanayi tesislerine yan sanayi olarak hizmet eden firmalar bu bölgelerde kurulmakta veya bizzat büyük firmalar işletmelerini OSB'ye taşımaktadırlar (Bayülken Ve Kütükoğlu, 2012:20-21). Bunlarda göstermektedir ki OSB'leri kalkınma için son derece önemli bir yer tutmaktadır.

Gerek ülke gerekse de bölge kalkınması için oldukça önemli bir yere sahip olan küçük sanayi siteleri katma değer ve istihdam konusunda bulundukları bölgelere katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca küçük sanayi sitelerinde usta çırak ilişkisinin de canlı tutulduğu önemli bir konumda bulunmaktadır.

Küçük sanayi teşebbüsleri, orta ve büyük sanayi işletmelerine benzerler. Küçük sanat teşebbüslerinden farkı, işletmede iş bölümünün gerçekleşmesi ve imalâtta makina ve teçhizatın payının mesleki maharet ve kabiliyetin, şahsi mesainin payını geçmesidir. Küçük sanayi teşebbüslerinde büyük sanayi teşebbüslerindeki kadar olmasa bile, büyük sanayidekine benzer bir teknik iş bölümü vardır (Özerkmen, 1994:275).

Serbest Bölgeler: Yabancı sermayenin uygun şartlarda ülkeye girmesini sağlamakla birlikte, organize sanayi bölgesi ve küçük sermaye şirketlerinde de olduğu gibi istihdam oranlarının artmasına olumlu katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra ödemeler bilançosu da etki ederek kalkınmanın hızla gerçekleşme imkanı verebilmektedir.

Teknoparklar: Üniversite-sanayi-devlet işbirliği modeli ile yola çıkan teknoparklar, belirli bölgelerde girişimciliği desteklemek ve üniversite ile sanayi arasındaki bilgi alışverişi için ortam hazırlamak amacıyla kurulmuştur (Aydın ve Osmançavuşoğlu, 2009:52).Bu bağlamda günümüz Türkiye'sinde her ile en az bir üniversite kurulmuş, üniversitelerin bünyesinde de teknoparklar yerel ekonomilerin kalkınmasına katkı sağlamıştır.

Küçük Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler): Yerelleşme dediğimizde de ilk aklımıza gelen unsurlardan birini oluşturan Kobilerin, ulusal ekonomiler içindeki önemi her geçen gün artmakta ve bu işletmelerin üretim, ihracat, katma değer ve yatırım içindeki payı önemli büyüklüklere ulaşmaktadır. KOBİ'ler yerel ekonomilerin lokomotifi olarak görülmektedir. Değişen piyasa koşullarına hızlı uyum yetenekleri, bölgesel kalkınmada ki rolleri, işsizliğin azaltılması, yeni iş alanlarının açılması ve ihracata katkıları gibi bir dizi olumlu özellikleri nedeniyle, KOBİ'ler oldukça önemli bir yere sahiptir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları: Esas varlık nedenleri, bölgesel stratejileri uygulama, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama şeklinde özetlenebilmektedir (İleten: Hasanoğlu ve Aliyev, 2006:85).

Kooperatifler: Kooperatifler, gönüllülük esasına dayalı olarak, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için oluşturulan kuruluşlardır. Kooperatiflerin amacı, kuruldukları bölgelerde ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal sorunların çözülmesi ve ortaklarının maksimum kar etmelerini sağlamaktır. Bunlar yapılırken o bölgede istihdam sorununa, eğitim, ekonomik ve sosyal sorunların azalmasına katkı sağlamaktadır. Böylece kooperatifler kamu kuruluşları ve özel sektörler birlikte üçüncü bir sektör olarak yerini almayı başarmıştır.

3.ÜÇÜNCÜ SEKTÖR OLARAK KOOPERATİFÇİLİK VE KOOPERATİFÇİLİĞİN SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

3.1. Kooperatifçilik Kavramı ve Kooperatifçilik İlkeleri

Uluslararası Kalkınma Birliğine göre kooperatifin tanımı, demokratik ve ortak girişimlerle ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak amacıyla kişilerin birleşmesinden oluşan özerk bir dernektir (ICA, 2011).

Bununla birlikte tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışmayı kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir (Alpaslan, 2010:19).

Kooperatiflerin var olması ve temel değerleri doğrultusunda görevlerini yerine getirebilmeleri için uymaları gereken temel ilkeler bulunmaktadır. Uluslararası Kooperatifçiler birliği tarafından tespit edilen bu ilkeler şunlardır (ICA**,** 2011):

Gönüllü ve Açık Ortaklık: Kooperatifler cinsiyet, sosyal, ırksal, politik veya dini ayrımcılık olmaksızın, kendi hizmetlerini ve ortaklık sorumluluklarını kabul etmeye istekli olan tüm kişilere açık gönüllü kuruluşlardır.

Demokratik Ortak Kontrolü: Kooperatifler aktif politikaların belirlenmesinde kendi ortaklarıyla karar verilip bu kararların kontrol edildiği demokratik kuruluşlardır. Seçilmiş olan bay ve bayan temsilciler, ortaklarına karşı görev sorumluğuna sahiptirler. Birim kooperatif kuruluşlarında kooperatif ortakları eşit oy hakkı (bir üye, bir oy) verilmiştir.

*Ortaklar Ekonomik Katılım***:** Ortaklar, kooperatif sermayesine eşit miktarda katkıda bulunarak sermayeyi demokratik bir şekilde kontrol ederler. Bu sermayenin belirli bir kısmı genellikle kooperatifin ortak malıdır.

*Özerklik ve Bağımsızlık***:** Kooperatifler, ortakları tarafından kendi kendilerini kontrol eden özerk yardım kuruluşlarıdır. Kooperatifler, hükümetler de dahil olmak üzere diğer kuruluşlar ile çeşitli anlaşmalar yaparak veya dış kaynaklardan sermaye arttırarak, kooperatiflerin özerkliğini korumak, kooperatif ortakları tarafından demokratik kontrolünü sağlamak amacıyla çalışmalar yapmaktadır.

Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme: Kooperatifler, genel kamuoyu içinde özellikle gençleri ve kanaat önderlerini, işbirliği biçimleri ve faydaları hakkında bilgilendirme amacı taşır. Ortaklarına, seçilmiş temsilcilerine, yöneticileri ve istihdam sağladıkları kişilere kooperatiflerin gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunmaları için kooperatiflerce çeşitli eğitimler verilmesidir.

Kooperatifler Arasında İşbirliği: Kooperatifler, en etkili şekilde yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası yapılar aracılığıyla birlikte çalışıp, ortaklarına hizmet ederek kooperatifçilik hareketini güçlendirmektedirler.

Toplum için endişelenme: Kooperatifler, ortakları tarafından onaylanan politikalar aracılığıyla, toplumların sürdürülebilir kalkınma sağlanabilmesi için çalışırlar.

Kooperatiflere ilişkin kuralların en belirgin niteliği, eşitlik ve adalet ilkelerine dayanması zorunluluğudur. Bu iki temel ilke yanında serbest giriş, alışlar üzerinden risturm, sermaye

sınırlı faiz, peşin satış gibi ilkeler de kooperatifçilik bakımından uygulanması gerekli ilkelerden sayılmaktadır (Gündüz, 2006:140).

3.2. Kooperatif Türleri

Çevre ve Şehircilik Bakanlığının belirlediği çerçevede kooperatifler tarımsal kooperatifler ve tarım dışı kooperatifler olarak ele alınmaktadır.

Tarımsal Kredi Kooperatifleri: Kooperatifi oluşturan ortaklarının üretim sürecinde meydana gelebilecek her türlü ihtiyaç ve sorunu için düşük faizli kredilerle yardımcı olmasının yanında üretim süreci sonrası ürünlerin pazarlanması ve pazarlanıncaya kadar geçen sürede ürünlerin güvenli bir şekilde saklanmasına da yardımcı olmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Dünya gündemi takip edilerek her türlü değişimden ortaklarını haberdar etmektedirler.

Bu kooperatifler kısaca; tarımsal kalkınma kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri, tarım satış kooperatifleri, sulama kooperatifleri, su ürünleri kooperatifleri, pancar ekicileri kooperatifleri şeklinde sıralanabilir (T.C. Çevre Şehircilik Bakanlığı, İzmir Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2012).

Tarım Dışı Kooperatifler: Tarım dışı faaliyetler için kurulmuş olan kooperatiflerdir. Amaç ortaklarının ihtiyaçlarının kolay bir şekilde karşılanıp, devlet kredileri, özel sektör kredilerinin ve kendi birikimlerini daha verimli bir şekilde harcamalarını sağlamaktır.

Bu kooperatifler; tüketim kooperatifleri, konut kooperatifleri, esnaf ve sanatkarlar kredi ve kefalet kooperatifleri, taşıma kooperatifleri, küçük sanat kooperatifleri, ecza kooperatifleri, iş yeri yapı kooperatifleri, turizm kooperatifleridir (Çevre Şehircilik Bakanlığı, İzmir Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2012).

Bu iki kooperatif gurubunun dışında Dünya'da ve Türkiye de parlayan ve kooperatif çeşitleri vücut bulmuştur. Bunlardan biri olan kadın kooperatifleri; kadınların sosyo ve ekonomik hayata katılmalarını destek verip, kalkınma ve büyümenin oluşması için önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Yeni kooperatif çeşitlerinden bir diğeri ise eğitim kooperatifleridir. Eğitim kooperatifleri, Özel Eğitim Kanunu'na uygun olarak, ortaklarının eğitim-öğretim ve araştırma gereksinimlerini karşılamak üzere, özel eğitim kurumları açmak, işletmek; araştırma ve incelemelere imkân sağlamaktır (T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2013a).

Yeni kooperatif yapısı içerisinde yer alan diğer bir kooperatif ise yenilenebilir enerji kooperatifleri olmuştur. Yenilenebilir enerji sektöründe kooperatifler sayesinde alternatif bir girişim modeli yaratılması, özellikle yerel ve yenilenebilir kaynakların bölge halkı tarafından değerlendirilmesinin sağlanması gerekmektedir. 17 Ekim 2012 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı'na" dayanarak Dünya'nın önemli ekonomilerinden biri haline gelen Türkiye; sahip olduğu zengin yenilenebilir enerji kaynakları ile köklü kooperatifçilik tarihini, toplumsal sorumluluk ilkesi sayesinde, tek bir kurumsal yapı altında buluşturarak, ortaklarının katkılarını, uygulanabilir iktisadi projeler içine kanalize edebilen, yerel ve yenilenebilir kaynakları en doğru şekilde değerlendirerek enerji üretimi yapan kooperatif işletme modelini en kısa sürede hayata geçirecek ve dünya liderleri arasında yerini alacaktır. (T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2013b). Bu bağlamda yukarıda verilenler ışığında 18 Aralık 2013 tarihinde yenilenebilir enerji için kooperatifleri konusunda önemli bir adım atılmıştır.

3.3. Kooperatifçiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri

Kooperatifler, bulundukları ülkelerin, bölgelerin gelişip kalkınmasında ekonomik ve sosyal sorumluluklara sahiptirler. Bu sorumluluklarının yerine getirilmesi için kooperatiflerin temel değerlerinin bilinip, sorumluluklarının bu doğrultuda yerine getirilmesi gerekmektedir.

Kooperatifler, toplumun köklerinden gelen, ortaklarına ekonomik sistemde hisse mülkiyeti sağlayan ve bu doğrultuda karar verme yetilerini geliştirerek insanlar arasındaki bağı oluşturan yerel kurumlardır. Bu yapıların sosyal sermayenin gelişiminde ve güven artısında önemli katkıları vardır. Ayrıca kooperatifler herhangi bir etnik, politik ya da dinsel nedenlerden dolayı birbirinden kopan toplulukların yeniden bir araya gelip ortak hareket etmesine yardımcı olurlar (Çetin, 2009:45).

Kooperatifler, sosyal dayanışmayı ve bütünleşmeyi güçlendirerek, kişilerin ekonomik anlamda daha bağımsız olmalarına, ülke kaynaklarının ise, daha etkin ve bilinçli kullanımlarına olanak sağlarlar. Böylece, gelir dağılımındaki dengesizliklerin ortadan kalkmasına da yardımcı olup, kırsal bölgelere yeni iş sahaları açarak ülkelerin işsizlik problemlerine çare olmaktadırlar (Ülker, 2011:40).

Kooperatifler, ihtiyaç duyuldukları her yerde kurulabilmeleri avantajına sahip olmaları sebebiyle yoksulluğun azaltılmasında etkin bir araçtır. Ayrıca kooperatiflerin birçoğu, sosyal ve ekonomik destek sistemlerine, eğitim, sağlık, sigorta, kredi ve diğer gerekli hizmetlere erişim sağlamada önemli katkılarda bulunmaktadır (T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2013b). Buna ek olarak kooperatifler; bireylerin, özellikle yoksul insanların, tek başlarına elde etmeleri zor olan ürünler ve hizmetler için katma değer yaratırlar (T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2013b).

Kooperatifler, kriz ortamlarının getirdiği olumsuz sonuçlara diğer sermaye hareketlerine göre çok daha dayanıklıdırlar. Ayrıca kooperatifler kriz dönemlerinde zarar görme, bozulma, kayıplar yasama ihtimalleri olan insan gruplarının, dayanıklılıklarını arttırmalarına yardımcı da olmaktadırlar (Çetin, 2009:48).

Kooperatifler, ortaklarına yardımcı olmak için kurulan, ekonomik ve sosyal amaç taşıyan kuruluşlar olduklarından dolayı bireysel olarak ve ülke düzeyinde yoksulluğun azaltılması için önemli katkılar sağlamaktadır.

3.4. Kooperatiflerin Yerel Kalkınmaya Olan Etkileri

Kooperatiflerin ülke ekonomisine katkılarından birisi de yerel kalkınmaya olan bir dizi etkisidir. Bu etkiler kırdan kente göçün önlenmesiyle başlar, yoksulluk, istihdam, üretim artışı ve gelir dağılımındaki adalet sağlanması gibi çok önemli ekonomik ve sosyal etkiler yaratarak devam eder.

Kooperatiflerin toplum kalkınmasına yardımları iki çeşittir. İlk olarak kooperatifler; gayelerini gerçekleştirmek isterken üyelerinin menfaatlerinden hareketle toplumu meydana getiren üyelerini, dolayısı ile de toplumu iktisaden kalkındırmış olurlar. Çünkü bütün içtimai sınıfları gelişmezse, o bütünün unsurları tek tek gelişemez. İkinci olarak kooperatif bünyesinde teşekkül eden sermaye fazlası yatırımlara kanalize edilmektedir. Bu yatırımlar sonunda binlerce kişiye iş sahası açıldığı gibi, bu teşekküllerin memleket kalkınmasına yardımları da küçümsenemez (Aktepe, 1988:10).

Ayrıca iktisadi üretimden dışlanmış kesimlerin, yoksulluktan kurtulma yolunda bir bilinç geliştirmeleri, iç dayanışması olan emek örgütleri ile üretime katılmaları böylece siyasal alanda etkileme ve pazarlık etme güçlerini elde edebilmeleri için, pazarlama ve tüketim kooperatifleri kurulmalıdır. Böylece küreselleşmiş dünya yapısına eklemlenemeyen ve bunun sonucu dışlanan kesimler yaşam koşullarını geliştirebilir, karar alma süreçlerinde etkin rol üstlenebilirler (Darıcı, 2007:220).

3.5. Üçüncü Sektör Olarak Kooperatifler

Sosyal ekonomi açısından kooperatifler, kamu sektörü ve özel sektörün yanında, önceliği kar etmek değil sosyal amaçlar olan üçüncü sektörü oluşturmaktadır. Üçüncü sektör olarak kabul edilen kooperatifler, aynı amaçlara sahip çıkan, aynı prensipleri ve aynı değerleri paylaşan kuruluşlardır. Günümüzde kooperatifler, üçüncü sektör olarak sivil toplum kuruluşları içerisinde hak ettiği yerini almıştır.

Kooperatif kuruluşlar bulundukları bölgelerde tüm halkı kucaklamaları açısından da ayrı bir konuma sahiptir. Bazı Avrupa ülkelerinde özellikle de İskandinav ülkelerinde, Avusturya, Almanya ve Fransa'da kooperatiflerin bulundukları bölgeyi geliştirdikleri gözlenmiştir (Wolfgang and Helmut, 1990:11).

Piyasa mekanizması açısından değerlendirdiğimizde kooperatifler; ortaklarının pazarlık gücünü arttırmada, ekonomik büyümeye katkıda bulunmada, ekonomik tıkanıklığı aşmada, pazarlık gücünü toplulaştırarak dev firmalar karşısında rekabeti korumada, piyasaların yapısını ve işlemesini düzenlemede önemli görevleri yerine getiren kuruluşlardır (Kutlu, 2013:5).

4. DÜNYA VE AB EKSENİNDE KOOPERATİFÇİLİK

4.1. Kooperatifçiliğin Tarihçisi

Adları farklı da olsa tarihin her döneminde karşılaşılan, günümüz kooperatifçilik anlayışına benzer kurumlar bulunmuştur. Çağdaş anlamda kooperatif örgütlenmelerinin oluşması tıpkı sendikacılık gibi, endüstri devriminden sonra işçi sınıfının geçim ve çalışma koşullanın ağırlığından doğan sorunlarının yoğunluk kazanması üzerine, çalışanların karşılaşılan ortak sorunlarının birlikte çözmek amacıyla yeni yeni dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma arayışlarına yönelmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır (Geray, 1992:427).

Kooperatifçiliğin, İngiltere'de ki öncülerinden olan Robert Owen ekonomik ve sosyal olarak reformist fikirlere sahipti. Dr. William King ise bugünkü anlamda kooperatifçilik deyimini kullanan ve bu konu da birçok ilkeye imzasını atan isimdir. Rochdale Haksever Öncüleri ise modern kooperatifçiliği ilk kez başarıyla uygulayan kooperatifçilerdir. Bu kooperatif kurulan ilk kooperatif değildir. 21 Aralık 1844 tarihinde Rochdale kasabasında 28 isçi tarafından kurulan bu kooperatifin amacı karşılıklı yardım ve işbirliği idi. O zaman ki İngiliz ticaret mevzuatı kooperatifleri düzenlenmediği için yoksullara yardım derneği olarak tescil edilmişti (Özcan, 2007:33).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, kooperatifler Alman ve Japon ekonomilerinin yeniden güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Batı Avrupa'da oluşturulduğu gibi, refah devletleri müşterekler olarak sağlık ve sosyal sigorta sunmak için hükümetler ile ortaklığa girmişlerdir. Mevcut durum çok olumlu olmuş, işbirlikçiler, sağlık ve sosyal bakım sektörlerinde büyüme yaşanmıştır (Birchall, 2006:10).

1945-1980 arası dönem çeşitli ülkelerdeki kooperatiflerin gelişme ve olgunluk dönemi olmuştur. Avrupa ülkelerinde kooperatifler yoğunlaşma sürecine girerek ve ekonominin tüm sektörlerinde yer alarak müthiş bir atılım gerçekleştirmişlerdir (Çıkın, 2013).

1980 sonrasında dünya ekonomisinde büyük bir kırılma yaşandı.1991’de “Merkezi Planlı Ekonominin ana ülkesi SSCB bu konudaki misyonundan vazgeçmesi ile kapitalizmin seçeneksiz kaldığı savı ile tüm sosyal ekonomilerin, daha doğrusu tarihin bittiği savı ileri sürüldü. Ancak bu dönemde, dünyanın tüm ülkelerinde, dünya nüfusunun yarısına ekonomik getiriler sağlayan, yine dünyada 100 milyondan fazla kişiyi istihdam eden kooperatifler yeniden yapılanma sürecine girdiler. Örneğin Gert Joachim Glaesner (2001), Avrupa’da kooperatiflerin yeniden keşfedilmekte olduğunu ileri sürdü. Bilindiği gibi 3. bin yılına girerken, küreselleşme olgusu geçmişten kalan pek çok değerleri almış götürmüş ; dünya sanallaşarak uzayda küçük bir nokta haline gelmiş, internet olgusu yepyeni bir iletişim ağı ile insanlığa yepyeni bir bilgilenme olanağı sunmuştur. (Çıkın, 2013).

Günümüzde kooperatifler ise kuruluş ilkelerine bağlı kalıp milyonlarca kişiye destek sağlayarak, başta yerel kalkınma olmak üzere ülke ve dünya ekonomisinin kurtarıcı gücü olmaya kuvvetli bir aday olduğunu ispatlamıştır.

4.2. AB Ekseninde Kooperatifçilik

İlk olarak batı Avrupa’da başlayan kooperatifçilik hareketi zamanla Doğu Avrupa’ya doğru yayılmıştır. Kooperatif hareketinin yayılma çizgisi sanayileşme ve hızlı kentleşme hareketlerinin yayılma çizgilerine paralel bir gelişme göstermiştir. Sanayileşme ile üretim hızla artarken pazar alanlarını genişletmek gereksinimi ile de ekonomik ve özellikle de sosyal sorunlar, kooperatif hareketinin yayılmasını hızlandırmıştır (Özcan ,2007:3).

Avrupa Birliği (AB)’de kooperatifler, kooperatiflerin sosyal ve ekonomik önemine vurgu yapılırken nasıl geliştirilmesi ve desteklenmesi gerektiğine dair rekabet yeteneklerinin arttırılmasına yönelik birçok düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler sonucunda Kooperatiflerin Teşvik Edilmesi adlı Tavsiye Kararını da kabul etmiştir.

AB üye ülkelerinden bazılarında kooperatifçilik faaliyetlerinden şu şekilde bahsedebiliriz:

İngiltere: 19. asırda kapitalizmin meydana getirdiği sefalet ve buhranlara karşı, bilim adamları gibi. Pek çok kimse çare aramak ve tedbirler ortaya koymak için gayret etmişlerdir. Bu gayretler manzumesinden olarak kendi kendine yardım, birlikte çalışma, kille davranışları.,, gibi konular ünüm kazanmıştır. Sosyalizm ve komünizm meseleleri bu asrın şartları içerisinde doğduğu gibi, insanlara dayanışma ve ekonomik durumlarını düzeltme imkânı veren kooperatif hareketleri de yine 19 asrın bir meyvesi olmuştur (Öksüz, 1982:330).

Bu dönemde kendilerine Rochale'in "Haiksever önçüleri'h adını veren Manehester'in 28 dokuma işçisinin 28 İngiliz sterlini sermaye ile bir araya gelerek 21.l2,l844'le kurdukları tüketim kooperatifinin başarılı çalışmaları, kooperatifçiliğin hızlı bir şekilde gelişmesini temin etmiştir. 1934 yılına gelindiğinde bir yıllık karın 40.000.000 sterlin olduğu gözükmektedir. Yazar Kingsby, Vansisttard ve Prof. Mourice'in hazırladıkları kooperatif kanunu da, bugünkü kooperatifler kanunlarının ilk örneği olmuştur. Bu sebeple kooperatifçiliğin tarihçesini 1844 olarak başlatmanın daha doğru olacağını kabul etmekte bir hata görülmemekledir (Öksüz, 1982:331).

Fransa: Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA), Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer uluslararası kuruluşların yaptıkları araştırmalar neticesinde en çok kooperatif örgütü ile öne çıkan ilk beş ülkenin ABD, Fransa, İngiltere, İtalya ve Japonya olduğu görülmüştür. Buradan da görülebileceği üzere, kooperatifçilik sistemi sanılanın aksine ileri Batı ekonomileri içerisinde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu bilgiler kooperatiflerin; en iyi uygulama örneklerinin aslında gelişmiş pazar ekonomileri içerisinde olduğunu göstermektedir (T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü,2012c:1).

Kooperatifler konusunda öne çıkan bir diğer ülke olan Fransa'da, Fransız İhtilalinden sonra bireysel hak ve hürriyetlerin ön plana çıkması ile kooperatifleri kurulması için önemli bir adımı oluşturmuştur. Kooperatifler kurulmaya başlandığından itibaren ise çok sistematik bir biçimde ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Fransa, AB ülkeleri içinde en büyük tarım üreticisi, Dünya'da ise üçüncüdür. Fransa topraklarının % 50'si tarım amaçlı kullanılmaktadır. Dünyanın en güçlü tarım ülkelerinden birisi olmasının en büyük sebebi ise çiftçilerin oluşturduğu sendikalar ve kooperatifler. Fransa'da her 4 çiftçiden 3'ü bir kooperatife üyedir. Bu sebeple Fransa tarımını kısaca kooperatifler ağı olarak adlandırabiliriz (Atasoy, 2012).

Almanya: Almanya'da pratik olarak her çiftçi bir veya bir kaç kooperatifin ortağıdır. Bütün zanaatkârların % 60'ı, bütün perakendeci tacirlerin % 75'i ile bütün fırıncı ve kasapların % 90'ı kooperatif ortağıdır. Ancak, yalnızca bu geleneksel alanlarda değil, aksine hizmet sektöründe, bilgi işlem alanında, yeni medyalar ya da sağlık ve eğitim işleri alanlarında da kooperatifler faaliyet göstermektedirler. Örneğin serbest çalışan bütün mali müşavirlerin % 65'ten fazlası bir kooperatifin ortağıdır. Ayrıca, bireysel işletmelerin alım ve satım işlemlerinin bir kooperatif üzerinden yapılması şeklindeki klasik uygulama, giderek artan biçimde işletme danışmanlığı, bilişim teknoloji işletmesi, muhasebe işleri, laboratuvar işletmesi, kalite güvencesi, eğitim gibi gelişmiş hizmetlerle ya da katı atık yönetimi, çevre koruma ve geri dönüşüm gibi faaliyetlerle de tamamlanmaktadır (T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012c:18).

DGRV (Alman Kooperatifleri Konfederasyonu), Kooperatif Kanununa göre Alman kooperatif sektörünün ulusal üst örgütü ve en üst düzey denetim federasyonudur. 2011 yılı verilerine göre yaklaşık 5.400 birim kooperatif, DGRV'nin dört sektördeki (tarım, bankacılık, küçük ölçekli sanayi ürün ve hizmetleri, tüketim) kooperatif sisteminin bir bölümünü oluşturmaktadır. Kooperatif bünyesinde çalışan yaklaşık 800.000 kooperatif ortağı (personeli) ise, her gün ortakların ve müşterilerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Ortaklar açısından bakıldığında, Almanya'nın en büyük işletmesi kooperatiflerdir. Her beş Alman vatandaşından birisi kooperatif ortağıdır. Yaklaşık 18 milyon ortak, DGRV çatısı altında birleşmektedir. Ayrıca, yaklaşık 2,8 milyon ortağı bulunan 1.855 civarında yapı kooperatifi inşaat sektöründe faaliyet göstermektedir (T.C. Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012c:20).

4.3. Dünya Ülkelerinde Kooperatifçilik

Uluslararası Kuruluşlar, özellikle de kalkınma ajansları, teknik yardım ve diğer kalkınma yardımı araçlar vasıtasıyla kooperatiflerin geliştirilmesi için hayati bir role sahiptirler. Bu yüzden Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, kalkınma kooperatiflerin yoksulluğun azaltılması,

istihdam yaratma ve sosyal bütünleşme üzerindeki sosyo-ekonomik katkısını vurgulayarak 2012 yılını Uluslararası Kooperatifler Yılı ilan etmiştir(Saner vd., 2012:2).

Kooperatifler, iş organizasyonları gibi, 100 milyondan fazla istihdam üreten ve dünya nüfusunun neredeyse dörtte birine geçim güvencesi sağlayarak ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktır. ILO, kooperatif gelişimi için teknik yardım programı, insan kaynakları geliştirme, kendi kendine yardım ile yoksulluğun azaltılması, sosyal hizmetler için alternatif dağıtım mekanizmaları, yerli ve kabile halkları için özel bir bölgesel program aracılığıyla politika ve hukuki danışmanlık, kapasite geliştirme üzerine odaklanmaktadır (International Labour Organization, 2010:52).

Kooperatiflerin ülke kalkınmasında motor güç dolayısıyla da yerel kalkınmada bir göstergesi aşağıda Tablo1'de verilmiştir. Uluslararası Kooperatifler Birliği'nce Global-300 projesine göre ve ülkelerin kooperatif sayısı ve GSYH olan katkıları tabloda yer almıştır.

Tablo 1: ICA-300 2008 Yılı Listesinde Yer Alan Kooperatiflerin Ülke Ekonomilerindeki Yeri

Ülke	Kooperatif Sayısı	Kooperatiflerin Ciro Toplamları (Milyar $)	2006 GSYH (Milyar $)	Oran (Yüzde)
ABD	67	150	13.336,2	1,1
FRANSA	48	197,5	2.266,1	8,7
İTALYA	29	50,9	1.863,3	2,7
ALMANYA	27	139,4	2.918,5	4,7
İNGİLTERE	22	55,3	2.439,4	2,2
HOLLANDA	17	81,0	677,6	11,9
JAPONYA	13	142.7	4.362,5	3,2
FİNLANDİYA	9	33,6	207,7	16,2
KANADA	9	23,9	1.278,6	1,8
İSVİÇRE	7	38,1	391,2	9,7
TOPLAM	248	912,8	29.741,6	3,069

Kaynak: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012:11.

Tablo1'de 2008 yılı itibariyle en fazla kooperatife sahip olan ülke 67 adetle ABD'dir. ABD'nin 13.336,2 milyar dolar ile 2006 yılı GSYH'sinde %1,1 oranına sahip olmasında, nüfus yoğunluğunun yüksek olmasından kaynaklanan bir olgudur. En az kooperatife sahip olan İsviçre ise 7 adet kooperatif ve GSYH'ye 391,2 milyar dolarla %9,7'lik bir oran yer almaktadır. İsviçre'de kooperatif sayısının ABD'den az olmasına rağmen nüfus yoğunluğunun az olması sebebiyle GSYH sına olan katkısından daha fazladır.

GSYH katkısı %16,2 ile en fazla olan ülke Finlandiya ise 207,7 milyar $'dır. Kooperatiflerin ciro toplamı ise 33,6 Milyar $'dır. Finlandiya kooperatiflerin gelirin yüksek olmamasına rağmen ülke ekonomisindeki yeri oldukça fazladır.

Tablo 1 de gösterilen ülkeler kooperatiflerin yalnızca ekonomik etkilerinden değil, sosyal ve kültürel etkilerinden de faydalanmışlardır. Örneğin, ABD kırsal kesimlerinde elektrik erişimi sağlanamayan bölgelerde, yerel yönetimlerin de ilgi göstermemesi sonucu birleşen köylüler elektrik olamayan bölgelere elektrik verilmesine kooperatifler ile katkı sağlamıştır.

Finlandiya'da kooperatif hareketi incelendiğinde temel gelişmenin Türkiye'de ki gelişmeye benzerlikler gösterdiğini, ancak işleyişinin farklı olduğunu görmekteyiz. Finlandiya'da küçük kooperatiflerin tasfiyesi ve yerine daha kapsamlı büyük kooperatiflerin kurulması ve bu kooperatiflerin bir bakıma çok amaçlı çalışmalara başlamaları ile kooperatifçilikte başarılı bir dönem başlamıştır(Aktepe, 1988:13-14)

Küresel topluluklarının, kooperatif kalkınma programı uygulamada sağladıkları başarılar şu şekilde sıralanabilir (Global Communities Partners for Good,2013):

Polonya (1991 - 2000): Yerel kar amacı gütmeyen kurumlar(kooperatifler) sayesinde 2.000 'den fazla konut birimleri inşa edilmiştir.

Güney Afrika (1998 – 2004): Yaklaşık 200 yeni konut, konut sübvansiyon programı kapsamında Amalinda Kooperatif Yerleşim Projesi tarafından geliştirilmiştir.

Bosna (2004-2009): Ekonomik ve sosyal alanlardaki savaş sonrası olumsuzlukların giderilmesi amacıyla, kooperatifler önemli roller üstenmiştir.

Filipinler (2004 - 2007): Kooperatif Kalkınma Ajansı (KKA) tasarımı, yerel kooperatifler hakkında bilgi toplamak ve var olan kooperatifleri korumak için ülke çapında veri tabanı uygulamasıyla çalışmalar yapılmıştır.

Moğolistan (2010 - günümüz): EMIRGE **(**Enabling Market Integration through Rural Group Empowerment), küresel topluluklar günlük süt üretimi, damızlık hayvan, bitkisel üretim, yem depolama, hayvanların barınağı ve kalitesi gibi konularda süt üreticilerinin yatırım yapmalarına kooperatiflerle yardım eder.

Ruanda (2008 - günümüz): EMIRGE sayesinde, Küresel Topluluklar HIV /AIDS ile yaşayan insanlara yardım etmekte ve kooperatifçilik ile ilgili bilgileri çiftçilere öğretmektedir.

5.TÜRKİYE'DE KOOPERATİFLERİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

5.1. Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihçesi

Modern anlamda kooperatifçilik kavramı, ülkemize yerleşmeden önce kooperatiflere benzeyen çeşitli kurumların varlığını sürdüğü günümüzde bilinmektedir. Anadolu'nun her yerinde kurulan vakıflar, çeşitli özel günlerde verilen hediyeler ve bahşişler, kooperatif geleneğinin hayatımıza daha önceden girdiğinin en büyük delilleri olmuştur.

Osmanlı Devleti zamanında lonca örgütlenmeleri daha çok esnaf ve saanatkarların işlerini düzenlemek ve müşterilerle karşılıklı olarak haklarını korumak amacı taşımaktaydı. Mithat paşa tarafından yine Osmanlı devleti döneminde kurulan Memleket Sandıkları kooperatifçiliğin temeli olarak görülse de modern anlamda kooperatifçilik cumhuriyet dönemine rastlamaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti döneminde kooperatifçilik daha çok bazı devlet adamlarının ve bazı aydınların öncülüğünde uygulanmaya çalışılmıştır. Bu kişiler kooperatiflerle toplumun ekonomik sorunlarını çözmek için uğraşmışlardır. Uygulamalar genelde halkın katılımından ya

da halktan kaynaklan bir hareket şeklinde olmamıştır. Bu da kooperatiflerinin etkisini sınırlı kılmıştır. Fakat devletin peş peşe savaşlar yaşaması, sanayi devrimini gerçekleştirememesi, kooperatifçilik konusundaki eğitim seviyesinin düşük olması gibi birçok nedenden dolayı kooperatifler gelişmemiştir (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008:141).

Cumhuriyet döneminde ise kurulan ilk kooperatif 1924 yılında faaliyete başlayan Aydın İncir Müstahsilleri Kredi ve Satış Kooperatifindir. Bununla birlikte kooperatifler hakkında çıkarılan ilk kanun ise yine 1924 yılında çıkarılan İtibari Zirai Birlikleri Kanunu olmuştur.

1950 yılına kadar tek parti hükümetleri ve ondan sonra da çok parti hükümetleri kooperatifçiliğe büyük önem atfetmişler ve geliştirmek için büyük gayretler sarf ederek kaynaklar aktarmışlardır. Demokratik rejime geçildikten ve toplumun ve ekonominin her alanda büyük kalkınma hamlelerine başlandıktan sonra, 1950 ile 1960 yılları arasındaki hükümetler bu alanda büyük başarılar kazanmışlardır (Özcan, 2007:78).

Türkiye'de kooperatifçilik politikası 1961 yılından bu yana Anayasa'da kendisine yer bulmaktadır. Ayrıca, Kalkınma Planlarında kooperatifçiliğin geliştirilmesi çoğu zaman ilke olarak benimsenmiş ve özellikle tarımsal kooperatifçilik, kalkınma politikasının önemli araçlarından biri olarak görülmüştür. Devlet zaman içerisinde düzenleyici yetkisini de kullanarak genel ve özel kooperatif kanunları çıkartmış ve kooperatifleri diğer kuruluşlardan ayıran bir hukuki statü belirleme yoluna gitmiştir. Yine, birçok kooperatifin kurulup gelişmesine de devlet tarafından öncülük edilmiştir (T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012:29).

24 Ocak 1980 Kararları sonucunda ekonomik sistem tercihinin piyasa sistemi yönünde değiştirilmesi ve buna bağlı olarak değişen koşulların getirdiği yeni ihtiyaçlara cevap verememesi nedeniyle 1988 yılında 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve 3476 sayılı kanunda önemli değişiklikler yapılmıştır (Çetin, C., 2009:67) .

1991 yılına gelindiğinde ise Türkiye Milli Kooperatifler Birliği kurulmuş ve kooperatifler tek bir çatı altına toplanmıştır. Kooperatiflerin ortak çıkarlarını koruyarak aralarında ki iş birliklerinin sorunsuz bir biçimde ilerlemesini amaçlanıp, gerekli olan çalışmaları yapmak, bunları denetlemek, verimliliklerini artırmak ve dış ülkelerle ilişkilerini düzenleyip Türk kooperatifçiliğinin devamlılığına katkı sağlamasıdır.

Son yıllarda ise AB sürecinde kooperatiflere verilen önem daha da artmış, özellikle tarım kredi kooperatifleri ve yapı kooperatifleri Türkiye de kalkınmanın temel araçlarından biri haline gelmiştir.

5.2 Türkiye'de Kooperatif Sektörü

Türkiye'de kooperatifçilik sektörü AB ve Dünya ile kıyasladığımızda bazı yönleriyle onlardan geri kaldığı görülürken özellikle kadın kooperatifleri, yapı kooperatifleri vb. alanlarda Dünya ve AB'nin oldukça önünde olduğu yapılan çalışmalarda gözlemlenmiştir.

Türkiye bulunan kooperatifler geniş bir alanda hizmet sürmektedirler. Fakat en sık rastlanan kooperatiflere şu şekilde değinebiliriz:

Yapı Kooperatifleri: Ülkemizin hemen hemen bütün illerinde mevcut olan bu kooperatiflerinin temel amaçları konut sahibi olmak isteyen kişileri uygun şartlarda konut sahibi yapılmasıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra kooperatifleşme ve imar çalışmalarında ki hızlanmalar günümüze kadar artarak gelmiştir.

Tüketim Kooperatifleri: Tüketim kooperatifleri, diğer kooperatif dallarında olduğu gibi, tabaka, meslek, zümre ayırımı gözetmeden bütün tüketicileri içine alır. Vücuda getirecekleri birlik ve bu yüzden mesleki veya sınıfsal değil sosyal ve milli vasıflar taşır. Ayrıca tüketim kooperatifleri gerçek üretim kooperatiflerine geçişi hazırlamaktadır(Kayacan ve Yoldar, 1988:18)

Ülkemizde ilk modern tüketim kooperatifi 1912 yılında İstanbul'un Fatih semtinde Cevat Emre tarafından kurulmuştur. Bugün Türkiye tüketim kooperatifleri merkez birliği 9 bölge birliği ve 257 birim kooperatifi 120.000 ortağı ile çalışmalarını sürdürmektedir (Tüm Tüketici Kooperatifleri Birliği Merkezi, 2013).

Motorlu Taşıyıcılar Kooperatiflerinin: Taşıyıcılığı fiilen meslek edinen kimseler (minibüsçüler, taksiciler, otobüsçüler, kamyoncular, deniz motorcuları vb.) tarafında kurulan kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerin amacı, ortaklarının taşıma hizmetlerini pazarlamak ve bu hizmetlerle ilgili ihtiyaçlarını karşılamaktır (Müftüoğlu ve Aydos, 2001:43).

Esnaf ve Sanatkâr Kredi ve Kefalet Kooperatifi: Küçük esnafın, maddi ihtiyaçlarını karşılayamamaları, bankalardan kredi temin yüzünden, tarım kredi Kooperatiflerine benzer bir şekilde ortakların müşterek kefaletlerine dayanan ve bankalardan alacakları krediye böylece kefalet edilmek üzere esnaf kefalet kooperatifi kurulmuştur (Özcan, 2007:98).

Turizm Kooperatifleri: Toplumda satın alma gücü zayıf olan kişilerin turizm olayına katılmalarını hedefleyen, sosyal turizmini gelişmesini imkan sağlayan kuruluşlardır. Çalışma konusunda bu kadar geniş olan turizm geliştirme kooperatifleri, Türkiye'den 1989 yılından bu yana turizm alanında hizmet vermektedirler. Bu kooperatifler Nevşehir, Mersin ve Muğla yörelerinde yoğunlaşmış olup turizm kooperatifleri Mersin ve Nevşehir illerinde birlik oluşturmuşlardır (Şimşek,1992:34).

Tarım Kredi Kooperatifleri: Ülkemizde en yaygın olan kooperatiflerden biri olan tarım kredi kooperatifleri özellikle kırsal kalkına için son derece önemli bir konuma sahiptir. Çiftçiler ve üreticiler için her türlü yardımı sağlamak amacı gütmektedir. Tarım kredi kooperatiflerinin yaygın olduğu kırsal kesimlerde sulama, gübreleme, ürün pazarlanması vb. amaçlarla kooperatif kurulmaktadır.

Küçük Sanayi Kooperatifleri: Sanayi siteleri birçok altyapı imkanları sağlayarak, sanayi gelişiminde önemli bir rol oynarken, sanayi kooperatiflerinin de kurulması büyük önem üstlenmiştir. Özel kooperatif sektörü için tasarlanmış sanayi siteleri, kooperatif sektörünün, sanayi türü ışığında, kooperatif sanayi sitelerinin kurulması çok yararlı olacaktır (Rayudu,1992:139).

Tablo3: 2009 Yılı Şirket Türüne Göre Kurulan Kooperatiflerin Sayı ve Sermayeleri

İBBS 1	SAYI	SERMAYE(TL)
Türkiye	1031	10.965.721
TR1 İstanbul	53	136.312
TR2 Batı Marmara	99	191.029
TR3 Ege	137	4.184.320
TR4 Doğu Marmara	77	1.478.702

TR5 Batı Anadolu	139	699.101
TR6 Akdeniz	79	649.470
TR7 Orta Anadolu	94	1.057.209
TR8 Batı Karadeniz	85	384.285
TR9 Doğu Karadeniz	50	68.160
TRA Kuzeydoğu Anadolu	39	37.931
TRB Ortadoğu Anadolu	89	1.854.987
Güneydoğu Anadolu	90	224. 215

Kaynak: TÜİK, 2010, s. 58

Tablo 3'de Türkiye'de yer alan bölgelerin 2009 yılı kooperatif sayıları ve bu kooperatiflerin bölge ekonomisine olan katkıları İstatistiki Bölge Birimleri sınıflandırması içerisinde verilmiştir. Tüm Türkiye genelinde 1031 adet olan kooperatif sayısı, ülkemizde en yoğun olarak 139 adet kooperatifle TR5 Batı Anadolu bölgesi kurulmuştur.

Kooperatif sayısı bakımından ikinci sırada olan TR3 Ege bölgesi 4.184.320 TL ile sermayesi en fazla olan bölge olmuştur. Kooperatif sayısı açısından orta bir değerde olan (89 adet) TRB Ortadoğu Anadolu bölgesi 1.854.987 TL sermaye ile sermayesi en yüksek olan ikici bölge olmuştur. Sermaye miktarı açısından üçüncü sırada olan TR4 Doğu Marmara bölgesi 77 adet kooperatifle 1.478.702 sermayeye sahiptir.

Hem kooperatif sayısı hem de sermaye miktarı açısından en azınlıkta kalan bölge 39 adet kooperatif ve 37.931 TL sermaye ile TRA Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuştur. Bu bölgemizi takiben 50 adet kooperatif ve 68.160 TL ile TR9 Doğu Karadeniz ikinci sırayı alırken, 53 kooperatif ve 136.312 TL sermaye ile TR1 İstanbul bölgesi üçüncü sırada yer almıştır.

Türkiye'de yer alan kooperatifler verimlilik ve kazanç açısından değiştiği gibi işlerlik ve kullanılabilirlik açısından da farklılık gösterebilmektedirler. Bazı kooperatifler uzun süre faaliyet gösterebilirken, azımsanmayacak bir çoğunlukta olan diğer kooperatifler ise tasfiye edilerek kapatılmaktadır.

5.3. Dünya Uygulamalarına Göre Türkiye'nin Performansı

Diğer ülke sistemleri ve uygulamaları ile karşılaştırıldığında, ülkemiz kooperatifçiliğinden kendi potansiyeline göre beklenen performansın elde edilemediği bilinen bir gerçektir. Bu kapsamda, başarılı dünya örneklerine göre Türkiye'nin yaşadığı eksiklik, aksaklık ve yetersizlikler aşağıdaki başlıklar altında sıralanmıştır (T.C Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2012:22):

- ✓ Eksik üst örgütlenme nedeniyle, kooperatiflere yönelik eğitim, finansman, denetim, danışmanlık, teknik ve yasal destek sunumu yetersizdir.

- ✓ Türkiye'de kooperatiflerin, "Milli Gelir, Üretim, istihdam, Yatırım, Dış Ticaret" rakamları içindeki payı ile faaliyet gösterdikleri sektör içerisindeki payları yeterince bilinememektedir.
- ✓ Kooperatifler ancak sayısal açıdan (kooperatif sayısı) bir gelişme gösterebilmiş, güçlü bir kooperatifçilik yapısı ve anlayışı oluşmamıştır.
- ✓ Toplumun kooperatifleşme oranı düşüktür.
- ✓ Türkiye'de daha çok konut yapımı ve tarım alanında yoğunlaşan kooperatifçilik, diğer ülke uygulamalarında olduğu gibi perakende, kredi-finans, sigortacılık, enerji üretimi, eğitim, sağlık gibi sektörlerde yer alamamıştır.

5.4. Türkiye'de Yerel Kalkınma Açısından Kurulan Kooperatif Örnekleri

S.S. Ege Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifi (Denizli)

Denizli'nin Kızılcabölük kasabasında 7 üye tarafından kurulan kooperatif, bölgenin elektrik ihtiyacını güneş enerjisi ile sağlamayı hedeflemektedir (Karaıslı, 2014).

Türkiye'nin ilk enerji kooperatifi olan S.S. Ege Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketim Kooperatifinin kurulduğu bölge Türkiye güneş haritasının en kapasiteli bölgesidir. Dolayısıyla bu yörede kurulan kooperatifle elde edilecek elektrik enerjisi hem yerel halka hem de tüm Türkiye'ye bir dizi pozitif etki sağlayacaktır. Öncelikle yerel halk elektrik enerjisine çok düşük ücret ödeyerek sahip olacak, halkın gelirleri artacak, kırdan kente göçü azaltacak, yoksulluğu azaltacak ve gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldırabilecektir.

S.S. Ödemiş Yöresi Kadın, Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi (İzmir)

Kooperatifin amacı, kadınlardan oluşan üyelerin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, mal ve hizmetin üretim ve pazarlanmasına yönelik çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan bir kooperatiftir (Ödemiş Yöresi Kadın, Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi, 2012).

Ödemiş Yöresi Kadın, Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi, hem ödemiş ipeği unutturulmayarak sosyal bir katkı yaparken kadınlara istihdam sağlayarak ekonomik olarak da bölge ekonomisine katkı yapmaktadır. Kadınların istihdama katılımı artmasından ötürü ailenin ve dolayısıyla bölgenin kişi başına düşen milli gelirinde de artış yaşanmaktadır.

Üyelerin kooperatif bünyesinde yaptıkları çeşitli çalışmalar ile üretimin artmasına ve ürünlerin pazarlanmasına olanak sağlamaktadırlar (Ödemiş Yöresi Kadın, Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi, 2012).

S.S. Demircili Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (İzmir)

İzmir'in Ödemiş ilçesinin Demircili Köyü'nde 1965 yılında kurulan kooperatifin kuruluş amacı, işsizlik nedeniyle göçü önlemek olmuştur (Demircili Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 2014). Kooperatifte süt toplama işinde istihdam edilen bireyler, hem geçimlerini sağlamakta, hem de toplanan sütü üreten çiftçiler için bir gelir kapısı oluşturmaktadır.

Kooperatif ile yapılan görüşmede, bölge çiftçisinde süt temin edip, onlarını ihtiyacı olan çeşitli ürünler sunmaktadır. Kooperatifin kurulmasıyla birlikte üretim ve gelir düzeyinde bir artış yaşanmasıyla birlikte, 2013-2014 kış sezonunun yağışsız ve kurak geçmesi nedeniyle üretimde sıkıntı yaşamaktan dolayı endişeler mevcuttur. Kooperatifin en büyük sıkıntısı ise özel

sektör firmalarıyla rekabet etmede karşılaşılan olumsuzluklar olmuştur. Hayvanlar için yem temini, değirmen hizmeti, market hizmeti gibi çeşitli hizmetler de sunan kooperatif, bölgenin kalkınması için önemli bir rol oynamaktadır.

S.S. Tire Süt Müstahsilleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (İzmir)

1967 yılında kurulan ve günümüzde 2000 adet süt üreticisi ulaşan kooperatif gelişmiş kooperatifçilik anlayışıyla günümüzdeki modern kooperatiflerden biri haline gelmiştir (Tire Süt Müstahsilleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 2012).

Çeşitli yıllarda karşılaşılan krizler tüm ülkede olduğu gibi Tire Süt Müstahsilleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi de olumsuz olarak etkilenmiş, yem ve benzin fiyatlarındaki artış üreticiyi zor durumda bırakmıştır. Bu olumsuzluklara rağmen 10 yılda %400 oranında artan süt üretimi ve AB standartlarında üretilen sütlerle 2014 yılı içerisinde süt ihracatı yapmayı hedeflemektedir (Ege TV, 2014).

Kooperatifçilikte uygulanan doğru politikalar sayesinde İzmir süt piyasasında piyasayı belirleyen önemli unsurlarından biri konumuna gelmiştir. Kooperatif yönetim kurulu başkanı Mahmut Eskiyürük, kaliteli bir süt ihracatının olması için kooperatifleşmenin yaygın olması gerektiğini vurgulamıştır (Eskiyürük, 2014).

Kooperatif birçok çiftçinin ürettiği ürünlerde sürekli olmaları için önemli bir unsur olmuştur. Çünkü üretilen sütler belirli bir düzende pazarlanmakta ve olumlu geri dönüşümler sağlanmaktadır. İzmir için oldukça önemli bir yere sahip olan kooperatif bölge kalkınmasında da önemli bir yer teşkil etmektedir.

Nazilli ve Çevresi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (Aydın)

1979 yılında 7 üretici ile Nazilli Bereketli Köyünde Kurulan kooperatif 2012 yılı itibariyle 2980'i aşkın üreticinin ve günlük ortalama 135 ton süt üretimi sağlanmaktadır (Nazilli ve Çevresi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 2012).

Kooperatif hem bünyesindeki tesisinde yoğurt, peynir, tereyağı ve ayran üretimi yapmakta hem de 135 ton sütü Akgıda, Pınar Süt, Bahçıvan Gıda ve Dimes firmalarına satmaktadır (Nazilli ve Çevresi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 2012). Böylece hem bu firmalar için gerekli hammadde olan süt temin edilmekte, hem de üreticinin ürünlerini düzenli olarak üretilip satılması işlemi gerçekleşmektedir.

Bu firmalarda çalışan kişiler ve bu firmalara çeşitli üretim faktörleri, ürün girdileri temin edilerek tek bir üretimden, bir çok sektör gelir elde edilmekte ve öncelikle bölge daha sonra ise ülke kalkınmasın da önemli bir paya sahip olmaktadır.

5.5. Yerel Kalkınma Açısından Kooperatiflerin SWOT Analizi

Aşağıda kooperatiflerin yerel bazda güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditleri analiz edilmiş olup, T.C. Gümrük Ticaret Bakanlığı, T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, bakanlıklara bağlı il kooperatif müdürlükleri ile yapılan görüşmeler ve ilgili bakanlık verilerinden de yararlanılarak SWOT Analizi yapılmıştır.

GÜÇLÜ YÖNLERİ

- ✓ Türkiye'de uzun süreli ve köklü bir kooperatifçilik deneyiminin bulunması, geçmişte de var olan lonca ve ahilik sistemine benzemesi sebebiyle yerel halk tarafından kolaylıkla benimsenmesi,
- ✓ Türkiye'de kooperatifleşmeye uygun birçok potansiyel sektör ve alanın bulunması, özelliklede tarım, yapı- inşa, taşımacılık, eğitim, enerji sektörü gibi bir çok sektörü içinde barındırması,
- ✓ Tarım Kredi, TESKOMB, PANKOBİRLİK gibi güçlü kooperatif kuruluşlarının bulunması ve bu kuruluşların sağladıkları başarılar kooperatifçilik sektörün gelişip sürdürülebilirliğinin artması için büyük umutlar vermektedir.
- ✓ Anayasa'da ve yasalardaki kooperatifçiliğin geliştirilmesine dönük yasal güvencelerin varlığı kalkınma planlarında önemli bir yerinin olması, cumhuriyetin ilanından itibaren çeşitli yasalarla kooperatifçiliğin teşvik edilmesi,
- ✓ Birçok alanda başarılı kooperatifçilik örneklerinin olması, 18 Aralık 2013 tarihinde kabul edilen yenilenebilir enerji kooperatiflerinin varlığı, özelliklede kırsal kalkınmada ön plana çıkan kadın kooperatif örnekleri,
- ✓ Ortak sayısı açısından kooperatiflerin, ülkedeki en büyük sivil toplum kuruluşu olma potansiyeli,
- ✓ Gönüllülük esasına dayanması,
- ✓ İstihdamı arttırması,
- ✓ Yerelde kurulan kadın kooperatifleri kadınların, girişimcilik, sosyal güvence, özgüven vb. konularda ekonomiye dahil olmalarını sağlar,
- ✓ Kooperatif işletme modelinin kamu sektörü, özel sektör yanında üçüncü bir sektör konumuna gelmesiyle kendine has avantajlarının olması,
- ✓ Kırdan kente göçün önlenmesi,
- ✓ Küçük sınaî işletmelere, kendi özerkliklerini kaybetmeksizin daha büyük ve güçlü ekonomik yapılar şeklinde birleşme olanağı sağlar,
- ✓ Kooperatif ortaklarına/vatandaşlara hizmet ihtiyaçlarını düzenleme veya tespit etme olanağı sağlar,
- ✓ Düşük sermayeli ortaklara da ekonomik kararlara katılım olanağı sağlar,
- ✓ İstikrara katkıda bulunur. Kooperatifin amacı, maksimum kâr elde etmek değil de ortakların desteklenmesi olduğundan, hiç kâr etmediği durumda dahi, ortaklarına hizmet götürmeyi sürdürebiliyorsa genelde ayakta kalmayı başarmakta ve başarılı olmaktadır. Aynı durum yatırımcıların kurduğu ticari şirketler için geçerli değildir,
- ✓ Demokratik olarak yönetildiğinden ve ekonomik açıdan yönetime katılmaya olanak sağladığından, güven yaratır, sosyal sermaye oluşturur ve muhafaza eder,
- ✓ Yerel ekonomiyi yerelden kalkınmayı sağlayan en önemli faktör birimi olan kooperatifler, üretim ve istihdamın artması, yoksulluğun azalmasına olanak sağlamaktadır.

ZAYIF YÖNLERİ

- ✓ Birim kooperatiflerin az ortaklı ve küçük ölçekli bir yapıya sahip olmaları, özellikle AB kıyaslandığında ortak sayısının yetersiz olması ve özellikle de bayan ortakların çok az olması (kadın kooperatifleri hariç), buna bağlı sermaye yetersizlikleri göze çarpan önemli noktaların varlığı,
- ✓ Ortakların kooperatif faaliyetlerine olan ilgisizliği ve ekonomik olayları algılama sorunu yaşanması kooperatiflerin işlevlerini yerine getirememeye ve buna bağlı olarak kooperatiflerin kapanmasına neden olması,
- ✓ Yönetim kurulu üyeliği için eğitim ve sertifikasyon koşulunun olmaması, kooperatifleri yöneten kişilerin yönetiminde sıkıntılara yol açabilmekte ve üyeler arasında huzursuzluklara neden olması,
- ✓ Kooperatifçilik sektörünün hızla ilerlemesine karşın toplumun bu konuda çeşitli sıkıntılar yaşaması, toplumda kooperatifçilik kültürü ve bilincinin yeterince yerleşmemiş olması; ekonomik işbirliğinin sağladığı katkı ve faydaların tam olarak idrak edilememesine neden olması,
- ✓ Kooperatifçilik sektörünün en sıkıntılı olduğu konulardan biri de yeterli eğitim, yayın, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) faaliyetinin olmaması sebebiyle gelişiminin yetersiz ve eksik kalması,
- ✓ Üst örgütlenme yetersizliği ve kooperatifler arası işbirliğinin yeterince ve her düzeyde sağlanamaması, kooperatif üyelerine verilen görevlerde aksama, üyelerin sorumluluklardan kaçınmaların görülmesine neden olması,
- ✓ Yasal danışmanlık hizmeti verecek kurumların bulunmaması sebebiyle kooperatiflerin maddi ve manevi sıkıntılarla karşılaşmasına yol açıp bazılarının kapanmasına kadar gitmesi, kısaca sermaye yetersizliği,
- ✓ Finansal sorunlarının çözümüne destek verebilecek kurumsal yapının oluşmaması,
- ✓ Etkin ve sürdürülebilir bir kooperatifçilik politikası oluşturulmasında yaşanan eksiklikler, kalkınmanın ve gelişmenin amaç edilmemesi sebebiyle sadece birkaç ihtiyaç doğrultusunda kurulup ihtiyacın karşılanması sonrası kaldırılması sürdürülebilirlik açısından son derece olumsuz bir etki olması,
- ✓ Tarımla uğraşan kişilerin diğer mesleklerde de çalışmasının tarımsal faaliyetlerdeki verimliliği düşürmesi (Beşikdüzü Kaymakamlığı, 2012:13),
- ✓ Girişimcilik becerileri de dahil olmak üzere iş ve üye yönetim becerilerinde eksiklik olmasıdır.

FIRSATLAR

- ✓ Kooperatiflerin, üçüncü sektör yaklaşımı çerçevesinde, devlet ve özel sektör alanı dışında hizmet üretme ve istihdam yaratma potansiyeli ile özellikle kadın istihdamının artmasında ve ürünlerinin pazarlamasında kolaylık sağlaması,
- ✓ Çeşitli kuruluşlarca verilen hibe fonlarının varlığı.
- ✓ Basında olumlu etkileşim olması,

- ✓ Geniş üye tabanının varlığı ve halkın kooperatifçiliğe olumlu bakması,
- ✓ Piyasa başarısızlığını düzeltebilir ve etkin bir piyasa organizasyonunu destekleyebilir,
- ✓ Ülke kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasına yardımcı olmaları,
- ✓ Sermayenin tabana yayılması ve AB'nin hibesi,
- ✓ AB ve diğer uluslararası kuruluşların kooperatifler yolu ile kalkınma modeline duydukları ilginin artarak devam etmesi ve proje bazında kaynak sağlaması ve gerekli olan kooperatif sermayesinin oluşmasına önemli katkılar yapması,
- ✓ Dünyada, pek çok toplumsal ve ekonomik sorunun çözümünde kooperatiflerin sağladığı katkı ve faydanın giderek daha yaygın biçimde algılanması bu algının özelliklede kriz dönemlerinde öneminin artması dikkat çekmektedir. Örneğin Mortgage krizinde yapı kooperatiflerinin önemi daha iyi anlaşılmıştır.
- ✓ Üretim, haberleşme ve bilişim teknolojilerinin giderek gelişmesi, dünya ile bağların kuvvetlenmesine ve kooperatifçiliğin gelişmesine olanak sağlamakta ve eğitim düzeyinin artması için olanaklar sağlamaktadır.
- ✓ Hissedarlarla ilgili değer değil de paydaşların yararı ön planda olduğundan, geleceği daha fazla düşünebilir. Kooperatif ortakları, (şirket) hissedarlara göre daha az değişkendir,
- ✓ Özellikle başka türlü sorumlu pozisyonlara gelemeyecek olan kişiler için yönetim deneyimleri kazanma olanakları sunar,
- ✓ Ürün ya da hizmet arzını koordine etmek suretiyle bireylerin ya da küçük işletmelerin pazar gücünü artırabilir,
- ✓ 2012 yılının Dünya Kooperatif Yılı ilan edilmesi

TEHDİTLER

- ✓ Kooperatiflere yönelik devlet desteklerinin giderek azalması, ilgili Bakanlıklar dışında kalan kamu kurumlarında kooperatifçiliğin gelişimi ile ilgili yapılan çalışmaların yetersizliği veya bu konulara arzu edilen ölçüde ilgi gösterilmemesi kooperatifçiliğin önemini azaltmaktadır.
- ✓ Bazı alanlarda kooperatiflere tanınan avantajların, değişik faktörlerin etkisiyle ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar da kooperatiflerin varlığını tehdit etmektedir.
- ✓ Sivil toplum kuruluşlarının (sendikalar, meslek odaları, tüketici dernekleri vb.) kooperatifçiliğe olan ilgisinin giderek azalması, kooperatifçilik kavramının değer kaybetmesine neden olmaktadır.
- ✓ Çok uluslu şirketlerin kooperatiflerin "yerel" düzeydeki üstünlükleri ve ayrıcalıklı durumları için bir tehdit oluşturmalarıyla kooperatiflerin rekabet gücü azalmakta ve küçük üreticiler için sıkıntılar olmaktadır.
- ✓ Dünya'da ve Türkiye'de yaşanan krizlerden çeşitli sektörlerin olumsuz etkileri,
- ✓ Artan küresel ve ekonomik riskler kooperatiflerin üyelerini ödedikleri aidatta dahil birçok harcamalar ile ekonomik olarak olumsuz etkilenmektedir.

- ✓ Sanayi üretimi, sermaye ve yoğun teknolojisi ile kooperatifçiliğe kapalı görünmesi (Koç,2001:26).
- ✓ Ekonomik sistem içinde bulunan kurumları karşılıklı olarak birbirlerini etkileme durumunda olmalarına karşın, kooperatif kuruluşlar mevcut ekonomik yapıyı etkilemek yerine daima bu düzenin etkisinde kalmışlardır (Koç, 2001:27).

Yukarıdaki SWOT analizine göre kooperatiflerin güçlü yanları yerel ekonomilere istihdam yaratmaya, üretimi arttırmaya, yoksulluğun azaltılmaya ve kırdan kente göçün önüne set çekmeye katkı sağlamaktadırlar. Kadınların özellikle ekonomiye dahil edilmesi olumlu bir etki olarak görülürken; ortakların kooperatif faaliyetlerine ilgisiz olması, yeterli eğitim, yayın, AR-GE faaliyetlerinin olmaması sebebiyle gelişimin yetersiz kalması, çok uluslu şirketlerle rekabet edilememesi, artan küresel riskler kooperatifler için olumsuz etkilere sebep olmuştur.

6.SONUÇ

Dünyada insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan kooperatifçilik sektörü belli değerler ve etik kriterler üzerine monte edilmiştir. Kooperatifler toplumsal kalkınmayı geliştiren ve ticari işletmeler için temel sağlayan özgün bir modeldir. Kooperatifçilik ilkelerinden de çıkardığımız sonuca göre, temeli dayanışmaya dayalı (sosyal dayanışma ve bütünleşmeyi güçlendiren), kişilerin ekonomik anlamda daha bağımsız olmalarına, ülke kaynaklarının ise daha etkin ve bilinçli kullanılmalarına imkan sağlamaktadır. Bu sayede gelir dağılımındaki dengesizliğin ortadan kalkmasına, kırsal bölgelere yeni iş olanakları açmaya ve dolayısıyla da işsizlik ve kırdan kente göç gibi problemlere çare olmaktadır.

Çalışmamızda ekonomik kalkınmanın vazgeçilemez alternatiflerinden biri olarak kooperatifler ele alınmıştır. Kooperatifler bulundukları bölgeye ekonomik ve toplumsal açıdan farklı değerler katarlar. Öncelikle kooperatifler, güncel karma ekonomi piyasası içinde önemli bir rol oynayan özerk ekonomik olarak üretken yenilikçi ve rekabetçi girişimlerdir. Kooperatifler otomatik olarak kendisini ve kendi yerel bazında herkesi koruyarak çok geniş pazarlar üzerinde küçük işletmelerin varlığını sürdürmelerine olanak tanırlar. Kooperatifler ayrıca, fiyatların oluşumuna, pazarların iyileşmesine, ürün farklılaşmasına ve ölçek ekonomisine ulaşmaya kadar birçok alanda ekonomiye pozitif katkılar sağlar. Tüm bu sonuçlar kooperatif hareketini Türkiye ekonomisi açısından önemli bir fırsat olduğunu göstermektedir. Ülkemizde cumhuriyetin kurulduğu tarihten bu yana var olan doğu ile batı arasındaki gelişmişlik farklarını azaltabilmenin anahtarı da kooperatifler olabilirler. Dünya ülkeleri kooperatif hareketi ile bunu başarabilmiştir.

Kooperatifler yoksulluk ve işsizlik gibi iki önemli sosyal olaya çözüm olarak görülmüştür. Bu bağlamda kooperatiflerin güçlü yönlerinden yaralanıp bu sorunların giderilmesi sağlanabilir. Yerel kalkınma açısından kooperatiflerin SWOT analizine göre, kooperatiflerin güçlü yönleri; istihdamı arttırma, sosyal entegrasyon, göç, gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltma iken zayıf yönleri; eğitim, yayın, araştırma ve geliştirme faaliyetinin olmaması, bürokrasi, yetersiz finansman, profesyonel yöneticinin olmaması, kooperatif kültürünün olmaması, etkin ve sürdürülebilir bir kooperatifçilik politikasının olmamasıdır. Fırsatları ise, dünya ülkelerinden çıkardığımız sonuçlara göre pek çok toplumsal ve ekonomik sorununun çözümünde kooperatiflere sağladığı katkı, AB'nin ve diğer uluslararası kuruluşların verdiği hibeler, 2012 yılı kooperatif yılında benimsenen "kooperatifler daha iyi bir dünya inşa

eder" fikri, ekonomik büyümeye katkı, ekonomik tıkanıklığı aşamadaki katkısı iken tehditleri ise, artan küresel ve ekonomik riskler, sanayi üretiminin sermaye-yoğun teknolojisi ile kooperatifçiliğe kapalı görülmesi STK'ların kooperatife olan ilginin azalması, gibi sorunlarda tehdit unsuru olarak tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

AKTEPE, Eyyüp, (1988), Kooperatif işletmeciliği, Semih Ofset Matbaacılık, Ankara.F

ALPASLAN, Mustafa, (2010), Sorularla Kooperatifler, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.

ATASOY, Vedat, (2012), Eşitlik, Kardeşlik Ve Bağbozumu, Radikal Gazetesi.

AYDIN, Oğuz Alpay; OSMANÇAVUŞOĞLU, Atanur, (2009), Teknopark İstanbul, Savunma Sanayi Müsteşarlığı Dergisi, S.9, s. 52-54.

BAYÜLKEN, Yavuz; KÜTÜKOĞLU, Cahit, (2012), Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknoparklar, Türkiye Makina Mühendisleri Odası Oda Raporu, Ankara, s.1-88.

BİRCHALL, Johnston, (2006), The Role Of Co-Operatives İn Poverty Alleviation, ICA Regional Conference On The Role Of Co-Operatives İn Poverty Alleviation İn Asia http://www.caledonia.org.uk/papers/Role-of-Coops-in-Poverty-Alleviation.pdf, E.T. 22.12.2013

ÇETİN, H. Cahit, (2009), Bir Girişimcilik Örneği Olarak Kooperatifler ve Ekonomik Kalkınma, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, S.2, s. 65-73.

ÇETİN, Hakkı, (2009), Kalkınma Sürecinde Kooperatifçiliği Sosyal, Ekonomik ve Demokratik Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, S.2, s.35-50.

ÇIKIN, Ayhan, (2013), Kooperatifçilik Tarihinin Kırılma Noktaları, http://www.elelebizbize.com/e-kutuphane/ayhancikin/kirilmanoktalari.pdf, E.T: 11.11.2013

ÇOKGEZEN, Murat, (2012), Türkiye'de Devlet, Girişimcilik ve Yerel Kalkınma, İstanbul Ticaret Odası Yay. Ekonomik ve Bölgesel Kalkınma Etütleri, İstanbul.

DARICI, Bülent, (2007), Yerel Kalkınmada Küresel Yaklaşımlar Ve Türkiye'nin Konumu, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi yerel ekonomiler (Özel sayısı), s. 215-221

DEMİRCİLİ KÖYÜ KALKINMA KOOPERATİFİ, (2014), Hakkımızda, www.demircilikoop.org, E.T: 15.02.2014

Demircili Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Memuru İle Görüşme (2014), 19.02.2014 Demircili Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Gelişimi Amaçları ve Faaliyetleri Üzerine Bir Görüşme, G.T: 19.02.2014

DÜRÜS, İlhami, (2005), Türkiye'de Vergi Teşvik Önlemleri, Mahiyeti Ve Etkinliği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.1-223

ECER, Ferhat, (1992), Kooperatifçilik Ders Notu, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Niğde.

ESKİYÖRÜK, Mahmut, (2014), Tire Süt Müstahsilleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Yönetim Kurulu Başkanı, Ege Finans Programı 03.02.2014 tarihli Tv programı, EGE TV, İzmir.

GERAY, Cevat, (1992), Kooperatifçiliğin Dünya'da Ve Türkiye'deki Nicel Gelişimi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, S.1, s.427-441.

GLOBAL COMMUNİTİES PARTNERS FOR GOOD (GCPG), (2012), Cooperative Development, http://www.globalcommunities.org/cooperativedevelopment, July 2012, E.T. 12.12.2013

GÜNDÜZ, Ali Yılmaz, (2006), Bölgesel Kalkınma Politikası, Ekin Yayınları, 1. Baskı, Ankara, s.140.

HASANOĞLU, Mürteza; ALİYEV, Ziya, (2006), Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sayıştay Dergisi, S.60, s.81-103

ILDIRAR, Mustafa, (2004). Bölgesel Kalkınma ve Gelişme stratejileri, Nobel yayınları, Ankara: 26

INTERNATİONAL COOPERATİVE ALLİANCE, (2011), Cooperative identity, values &principles, http://ica.coop, E.T 23.11.2013

INTERNATİONAL COOPERATİVE ALLİANCE, (2011), France ınveils Law to support co-operatives, http://ica.coop/en/media/news/france-unveils-law-support-co-operatives, E.T. 25.02.2014.

INTERNATİONAL LABOUR OFFİCE, (2013), Statistics on Cooperatives International Conference of Labour Statisticians, www.ilo.org 24.11.2013

INTERNATİONAL LABOUR ORGANİZATİON (ILO), (2010), Project Desıgn Manual A Step-by-Step Tool to Support the Development of Cooperatives and Other Forms of Self-Help Organization, ILO Cataloguing in Publication Data, First published, December, Switzerland, s.8-94

KARAISLI, Gökhan, (2014), Türkiye'nin İlki Kızılcabölük'te Kuruldu, www.horozmedya.com, E.T. 17.02.2014

KAYACAN, İsa; YOLDAR, Ender, (1998), Anadolu Basınında Kooperatifçilik, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Ankara.

KOÇ, Hakan, (2001), Kooperatifçilik Bilgileri, 2. Basım, Nobel yayınları, Ankara.

KUTLU, ABDULLAH (2013), Güney Doğu Avrupa'da Kooperatifçiliğin Gelişimi Finans Ve Tarım, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Genel Müdürü, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri, www.tarimkredi.org.tr, E.T.21.02.2014

NAZİLLİ VE ÇEVRESİ TARIMSAL KALKINMA KOOPERATİFİ, (2012), *Hakkımızda,* www.orkoop.com.tr, E.T: 15.02.2014

ÖKSÜZ, Enis, (1982), Kooperatifçilik Kavramı Ve İlkelerinin Işığında Türkiye'de Köy Kalkınma Kooperatifleri, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S.1, s.329-358

ÖYKÇKİK, Ödemiş Yöresi Kadın, Çevre Kültür Ve İşletme Kooperatifi, (2012), "Ödemişli Kadınlar İpekle Geleceğini Dokuyor", www.odemiskadinkoop.org, E.T: 19.02.2014

ÖZCAN, Orhon, (2007), Türkiye'de Kooperatifçiliğin Tarihi Gelişimi Ve Cumhuriyet Dönemi Kooperatifçiliği, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Kooperatifçilik Bilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖZERKMEN, Necmettin, (1994), Küçük Sanayi'nin Toplumsal Yapıdaki Yeri ve Rolü, Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/1131/13291.pdf, E.T. 22.12.2013.

ÖZGÜR, Ertuğrul Murat, (2010), Bölgesel Kalkınma, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, Bölgesel Coğrafya Anabilim Dalı,

Ankara, http://www.geography.humanity.ankara.edu.tr/ders_notu/COG323.pdf, E.T. 28.12.2013

RAYUDU, C.S, (1992), Industrial Cooperatives, Published By Northern Book Center, New Delhi.

SAKINÇ, Süreyya, (2013), Yerel Kalkınma Politikalarında Yerellik ve Katılımcılık, Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları Doç. Dr. Süleyman Yaman Koçak'a Armağan, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celal Bayar Üniversitesi Matbaa Birimi, Mart 2013, Manisa, 25-36.

SANER, Raymond, YİU, Lichia; FİLADORO, Mario, (2012), Cooperatives For Inclusive Growth, Geneva, www.csend.org, E.T.

ŞİMŞEK, Ahmet, (2013), Kalkınma Ajanslarının Performans Ölçümü, T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

ŞİMŞEK**,** Mustafa Yaşar, (1992), Türkiye'de Turizm Kooperatifçiliği, Anatolia Journal, (1), www.anatoliajournal.com, E.T 23.12.2013

T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, (2013a), Eğitim Kooperatifi Ana sözleşmesi, eski.gtb.gov.tr, E.T. 22.12.2013

T.C Gümrük Ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, (2012), Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi Ve Eylem Planı 2012–2016, 1-70, koop.gtb.gov.tr, E.T. 05.11.2013

T.C. Beşikdüzü Kaymakamlığı İl Yazı İşleri Müdürlüğü, (2012), Beşikdüzü İlçesi GZFT (SWOT) Analizi, Trabzon, www.besikduzu.gov.tr, E.T. 23.11.2013

T.C. Çevre Şehircilik Bakanlığı, İzmir Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü, (2012), Kooperatif ve Kooperatifçiliğin Tanımı, http://www.csb.gov.tr/iller/izmir/ E.T. 01.12.2013

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2012c), Dünyada Başarılı Kooperatifçilik Uygulamaları, koop.gtb.gov.tr, E.T. 24.02.2014.

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, (2013b), Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri, http://koop.gtb.gov.tr, E.T. 22.12.2013.

TSMTKK, Tire Süt Müstahsilleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, (2012), "Kurumsal", http://www.tiresutkoop.com, E.T: 18.02.2014

TÜİK, Türk İstatistik Kurumu, (2010), Şirket, Kooperatif Ve Ticaret Ünvanlı İşyeri İstatistikleri 2009, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Nisan 2010, Ankara, s.58

Tüm Tüketici Kooperatifleri Birliği Merkezi, (2013), Tüm Tüketici Kooperatifleri Birliği Merkezi Hakkında (http://merkeztukobirlik.net/hakkimizda_1.html, E.T. 23.12.2013

ÜLKER ER, Funda, (2011), Kooperatif İşletmelerde İş Görenlerin İş Tatmini İle Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belgelenmesine Yönelik Bir Araştırma: Tarım Kredi Kooperatifleri Tekirdağ İli Örneği, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.

W.B, World Bank, (2011), Local Economic Development, http://www.worldbank.org/. 26.11.2013

WOLFGANG Seibel; HELMUT K. Anheier, (1990), The Third Sector: Comparative Studies Of Nonprofit Organizations, Printed On Acid-Free Paper, Germany.